

Мудрієвська І.І.

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ: КОНФЛІКТИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено спробу розглянути суперечності та конфлікти між країнами Перської затоки на початку ХХІ століття. У зв'язку із цим досліджені різні аспекти та значення ірансько-саудівського протистояння в регіоні. Розглянуто окремі тенденції й особливості зовнішньої політики США в Перській затоці, зокрема щодо Ісламської Республіки Іран і Королівства Саудівська Аравія. Підкреслено, що США справляє істотний вплив на розвиток подій у регіоні.

Висвітлені основні тенденції у відносинах Держави Катар із країнами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (далі – РСАДПЗ). Звернуто увагу на війну в Республіці Ємен. Охарактеризовано зовнішньополітичну позицію Султанату Оман у контексті розвитку ситуації в регіоні. Проаналізовано розвиток подій у Республіці Ірак в умовах проведення виборів у країні. Досліджено питання існування РСАДПЗ на сучасному етапі. Наголошено на нагальній потребі створення системи регіональної безпеки в Перській затоці, на інтенсифікації діалогу щодо цієї проблеми.

Ключові слова: Перська затока, РСАДПЗ, США, регіон, безпека, конфлікт.

Постановка проблеми. Регіон Перської затоки відіграє важливу роль у системі міжнародних відносин. На сучасному етапі відбувається істотне зростання ролі регіонів у світі. Наявність значних запасів вуглеводнів здійснює прямий вплив на ціноутворення на ринку енергоносіїв, що надає вказаному регіону особливого значення. Країни Перської затоки посідають чільне місце в балансі військово-стратегічної рівноваги як на регіональному, так і на глобальному рівнях, а також у політичному, економічному, культурному розвитку народів Сходу. Значну увагу регіону приділяють провідні країни світу. Основним чинником формування їхньої політики щодо країн Перської затоки є економічні інтереси, зумовлені наявністю енергетичних ресурсів.

Актуальність дослідження визначається потребою вивчення ситуації регіональної безпеки в Перській затоці на початку ХХІ століття, зокрема аналізу конфліктів країн регіону, які належать до найгостріших питань міжнародних відносин і знаходяться в центрі уваги світової спільноти, оскільки в постбіполярному світі домінує конфліктний потенціал регіонального рівня.

Напруженість у Перській затоці стосується національних інтересів України, адже зацікавленість України в збереженні миру та стабільності в Перській затоці як у регіональному масштабі,

так і на рівні окремих країн має довгостроковий характер. Значення вказаного напрямку в системі зовнішньополітичних пріоритетів України зростатиме з розширенням відносин і співробітництва з усіма країнами регіону, насамперед у сфері постачання енергоресурсів [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми безпеки регіону Перської затоки знайшло відображення на сторінках праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Чільне місце в українській історіографії із цього питання займає дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук О. Коппель «Проблема безпеки Перської затоки в 70-ті–90-ті роки» (1999 р.). Складники обраної нами проблематики входять у дослідження питання розвитку регіону Близького та Середнього Сходу, де значним внеском стали праці О. Воловича, С. Гуцала, О. Коппель, В. Нагайчука, Б. Парохонського, Ю. Скорохода, В. Шведа й ін. Глибоким аналізом відзначаються роботи американських науковців із відомих аналітичних центрів – Інституту арабських держав Перської затоки у Вашингтоні, Вашингтонського інституту близькосхідної політики. З-поміж праць аналітиків Вашингтонського інституту близькосхідної політики, що стосуються проблем країн Перської затоки, варто виділити роботи С. Гендерсона, Дж. Джефрі, М. Найтса,

Л. Богардт та ін., а також праці Б. Ріделя та ін. із Брукінгського інституту.

На нашу думку, навіть з урахуванням зазначених наукових робіт вивчення широкого спектра окресленої проблеми не втрачає актуальності внаслідок надзвичайного динамізму в розвитку та змінах усіх аспектів безпекової ситуації в регіоні.

Постановка завдання. Метою статті є спроба дослідити конфлікти між країнами Перської затоки й окреслити роль США в контексті розвитку ситуації у сфері регіональної безпеки в Перській затоці на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. У регіоні Перської затоки наявні значні внутрішні проблеми: авторитарні режими, релігійні розбіжності, ісламський екстремізм, надмірні військові витрати, імпорт зброї, незадоволення значної частини населення умовами існування, а найголовніше – відсутність єдиного політичного проекту, який міг би консолідувати регіональних гравців [2, с. 77]. До проблем, пов'язаних із дилемою безпеки в регіоні, також належить суперництво між Іраном і арабськими державами (зокрема Саудівською Аравією) за домінування в регіоні (один із очевидних проявів цього протистояння – війна в Ємені); проблема ядерного нерозповсюдження та ядерна програма Ірану; суперечності між Катаром, Саудівською Аравією й Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ) (та ін.); нестабільна ситуація в Іраку; військова присутність зовнішніх сил у регіоні; невирішеність територіальних спорів.

Стабільність у Перській затоці залежить від позиції кожної країни регіону, від взаємин між ними. Ірансько-саудівське протистояння безпосередньо визначає безпеку Перської затоки й впливає на поточний стан розвитку відносин у регіоні.

Ісламська Республіка Іран (далі – ІРІ) і Королівство Саудівська Аравія (далі – КСА) – це дві найвпливовіші й найбагатші держави серед ісламських країн Близького та Середнього Сходу, які ведуть боротьбу за гегемонію в регіоні, що призводить до низки конфліктів. Політичне й економічне суперництво між двома країнами доповнюють суперечності релігійного та цивілізаційного характеру (КСА сповідує іслам сунітського напрямку, ІРІ – іслам шіїтського напрямку).

Також це два потужні гравці на глобальному ринку енергоносіїв. Саудівська Аравія – друга у світі за обсягом доведених запасів нафти (266 млрд. барелів), Іран зі 158 млрд барелів – на четвертій позиції. Іран на другому місці за покладами газу, Саудівська Аравія – на п'ятому (розвідано 34 трильйони кубометрів і 8,5 триль-

йони кубометрів газу відповідно) [3]. Через Перську затоку й зокрема Ормузьку протоку проходить 30–40% світової нафти (щоденно близько 17 млн барелів). Стратегічна важливість робить Ормузьку протоку «найважливішою нафтовою геостратегічною точкою» [2, с. 80].

ІРІ й КСА мають різні погляди на присутність зовнішніх сил у регіоні. Іран вважає, що з погляду регіональної та національної безпеки в регіоні Перської затоки не повинні перебувати військові сили інших держав. Саудівська Аравія, навпаки, розцінює військово-морські сили США як один зі складників власної безпеки.

Головним майданчиком опосередкованої війни між двома країнами стали арабські держави, що мають значні шіїтські громади: Ліван, Ірак, Сирія, Бахрейн та Ємен. Так, у Лівані південь країни контролює проіранська «Хізбалла». Вторгнення США до Іраку у 2003 р. призвело до падіння сунітського режиму С. Хусейна та переходу влади до рук шіїтських партій. У 2011 р. шіїти Бахрейну (близько 85% населення) підняли хвилю протестів, яка почала загрожувати падінням сунітської монархії в державі. Правлячий режим утримався лише завдяки спільній саудівсько-еміратській інтервенції. У Ємені триває боротьба між проіранськими повстанцями-хуситами й військовою коаліцією, очолюваною КСА. Також слід зауважити, що правлячий режим у Сирії на чолі з Б. Асадом є шіїтським [3].

Велику роль у регіоні відіграють Сполучені Штати Америки, які безпосередньо впливають на розвиток подій. За допомогою американського президента Д. Трампа і його адміністрації Саудівській Аравії й Об'єднаним Арабським Еміратам вдалося зміцнити антиіранську коаліцію сунітських держав. Великий вплив на це мав візит лідера США в Саудівську Аравію в травні 2017 р., його переговори з королем Салманом бін Абдул-Азіз Аль Саудом, виступ на спільному арабсько-ісламському саміті, у якому він закликав ісламські країни покінчити з тероризмом на своїх територіях і звинуватив Іран у підтримці тероризму на Близькому Сході. Така позиція американського президента також посприяла КСА й ОАЕ в їх спільному бажанні обмежити політику Катару в його відносинах з Іраном [4].

Улітку 2017 р. із Катаром розірвали дипломатичні відносини КСА, Єгипет, ОАЕ, Бахрейн, Ємен, Лівія, а також Мальдівські острови, Коморські острови, Маврикій і Мавританія.

Влада КСА, ОАЕ, Бахрейну та Єгипту висунула Катару список вимог, який містить

13 пунктів, серед яких – припинення зв'язків із «Братами мусульманами», терористичними організаціями, закриття англомовної версії телеканалу «Al Jazeera», а найголовніше – обмеження дипломатичних відносин з Іраном, вислання з Катару членів Корпусу вартових Ісламської революції (елітного підрозділу іранської армії), припинення військової співпраці з Іраном. Дозволялася лише торгівля з ІРІ, але обов'язково з урахуванням американських і міжнародних санкцій [5]. Катар категорично відкинув усі ці вимоги, назвавши їх неприйнятними й неприпустимими.

Одним із головних партнерів США в регіоні є КСА. Співробітництво двох країн триває понад 75 років [6]. За вісім років президентства Б. Обами (20 січня 2009 р. – 20 січня 2017 р.) відносини між КСА й США значно погіршилися. Основний акцент робився на іранську ядерну програму, тому ефективність діяльності глави Білого дому на Близькому Сході мала визначитися саме можливістю протистояти та запобігти набуттю ядерної зброї Іраном [2, с. 87]. 14 липня 2015 р. у Відні завершилися переговори між Іраном і групою країн «5+1» (постійні члени РБ ООН – Великобританія, Китай, Росія, США, Франція, а також Німеччина). Підсумком переговорів стало укладення угоди – Спільного всеосяжного плану дій (далі – СВПД), якою передбачено поступове зняття Заходом економічних і фінансових санкцій з ІРІ в обмін на відмову Тегерана від використання своєї ядерної програми у військових цілях. Певною мірою це був крок у бік міжнародної легітимізації правлячого режиму в Ірані. У саудівській стороні це викликало серйозне занепокоєння, оскільки питання іранської ядерної програми для них надзвичайно актуальне. Ер-Ріяд неодноразово наголошував, що в разі набуття ядерної зброї Іраном Королівство «буде як найшвидше слідувати цьому прикладу» [7].

13 жовтня 2017 р. президент США Д. Трамп оголосив про нову всеосяжну стратегію Вашингтона щодо Ірану. У новій стратегії США містився заклик до нейтралізації «дестабілізуючого впливу Ірану й стримування його агресії, особливо його підтримки тероризму й бойовиків». Щоб протистояти «підривній діяльності», США мають намір ретельно працювати над відновленням традиційних союзів і регіональних партнерств на Близькому Сході задля «більш стабільного балансу сил у регіоні». Будуть зроблені зусилля щодо запобігання зовнішнього фінансування іранського уряду. Вашингтон також має намір протидіяти загрозам США і їх союзникам, що йдуть від балістичних

ракет та іншої зброї в Ірані, а найголовніше – не дозволити Ірану отримати ядерну зброю. Відповідно до стратегії СВПД лише гальмує, а не унеможливує виробництво Іраном ядерної зброї. Д. Трамп доручив ввести санкції проти Корпусу вартових Ісламської революції, а також вимагав скасування так званих прикінцевих статей угоди, одна з яких передбачає зняття обмежень на програму збагачення урану після 2025 р. [8].

12 січня 2018 р. президент США Д. Трамп продовжив ще на чотири місяці режим зняття санкцій щодо Ірану, при цьому заявивши, що США припинять свою участь в угоді, якщо за погодженням із європейськими союзниками впродовж наступних чотирьох місяців до неї не будуть внесені зміни, що стосуються не тільки ядерної, а й ракетної програми Ірану.

Важливим є факт того, що в березні 2018 р. в США відбулися дві кадрові зміни – держсекретаря й радника президента з національної безпеки, посади яких посіли М. Помпео й Дж. Болтон. Дж. Болтон має безкомпромісну позицію щодо Ірану. Звичайно, що зазначені вище особи впливатимуть на рішення Д. Трампа, який прагне максимального задіяння потенціалу Саудівської Аравії й інших країн Перської затоки на підтримку інтересів США в близькосхідному регіоні, а саме щодо протидії іранському впливу, підключення до боротьби з терористичними угрупованнями.

Чи будуть відновлені санкції щодо Ірану та відповідно чи вийдуть США з СВПД, мало бути визначено 12 травня 2018 р. [9]. Однак президент США не став очікувати 12 травня й 8 травня заявив, що США виходять із багатосторонньої ядерної угоди з Іраном. 21 травня держсекретар США М. Помпео повідомив про список із 12 ультимативних вимог до Ірану. У разі виконання вимог іранською стороною США погодяться на нову угоду з Тегераном щодо його ядерної програми, яка дасть гарантії унеможливлення створення Іраном ядерної зброї.

У той самий час лідери Великої Британії, Франції та Німеччини, Росії та Китаю мають інший погляд щодо цього питання, тому вони неодноразово заявляли про свою прихильність і збереження СВПД. Також глави 28 країн – членів Євросоюзу підтримали збереження СВПД після виходу з угоди США, заявивши про це на саміті «ЄС – Західні Балкани» в Софії (17 травня 2018 р.).

4 червня у відповідь на американські вимоги Іран повідомив про відновлення своєї ядерної програми.

Таким чином, ініційоване США загострення відносин з Іраном – країною, що має великі претензії на лідерство в цьому регіоні, де щільно переплелися геополітичні й економічні інтереси багатьох держав, – може мати непередбачувані наслідки. Без сумніву, ці події матимуть значний вплив на розгортання подальшої конфронтації не лише в регіоні Перської затоки, а й на Близькому Сході в цілому.

США намагаються створити нову широку антиіранську коаліцію. Варто зауважити, що головною метою альянсу має стати вплив на зовнішню політику Ірану, яка не відповідає інтересам США. Можливо, до коаліції увійдуть КСА, Ізраїль та інші країни Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (далі – РСАДПЗ). На сучасному етапі розраховувати на підтримку ЄС і Туреччини в цьому питанні США не варто, оскільки вони не підтримують американські дії щодо Ірану.

Навесні 2018 р. наслідний принц Саудівської Аравії Мухаммед бін Салман Аль Сауд здійснив майже трижизневе турне по США. Основною метою візиту було намагання заручитися підтримкою адміністрації Д. Трампа й американської політичної еліти в здійсненні соціально-економічних реформ у Саудівській Аравії і її зовнішній політиці. У рамках візиту Мухаммед бін Салман зустрівся з Д. Трампом і провів низку зустрічей високого рівня. Зазначений візит спадкоємного принца до США сприятиме подальшому зміцненню та розширенню взаємин між двома країнами й продовжить традиційний проамериканський курс Саудівської Аравії. Сучасний стан розвитку стратегічного співробітництва між США та КСА свідчить про те, що цей союз є дійсно важливим у реалізації тих питань, де їх інтереси збігаються (протидія іранському експансіонізму, боротьба з тероризмом, розвиток і поглиблення економічного, інвестиційного та науково-технологічного співробітництва).

З ініціативи наслідного принца Саудівської Аравії Мухаммеда бін Салмана був створений альянс із 40 країн – Коаліція мусульманських країн проти тероризму. Процес створення альянсу розпочався в грудні 2015 р., перше засідання саміту відбулося в листопаді 2017 р. Альянс не включає Іран, Ірак, Сирію, а країна-член Катар через дипломатичний конфлікт не відправила свого представника, щоб узяти участь в одноденних зборах [10].

Варто зауважити, що власне сам іранський режим має низку серйозних внутрішніх проблем. Так, у грудні 2017 р. – січні 2018 р. в Ірані відбу-

лися масштабні виступи населення. Їх причиною стало незадоволення суспільства зовнішньою й економічною політикою (боротьба за регіональне лідерство), що її нині провадить керівництво Ірану, складна соціально-економічна ситуація. Ісламська Республіка Іран активно вибудовує політику для створення так званого «шиїтського півмісяця», який має «гарантувати безпеку» для низки країн, прокладає сухопутний коридор до Середземного моря. Однак власне населення Ірану більше не бажає витратити значні кошти на війни в Лівані, Сирії, Іраку та Ємені [11].

Величезною проблемою в близькосхідному регіоні залишається війна в Сирії, яка триває з 2011 р. На території Сирії безпосередньо зіткнулися декілька глобальних (США та Росія) і регіональних центрів сили (Іран, Туреччина, Ізраїль, Саудівська Аравія). Іран намагається створити там постійні бази, шийтський кордон, який би вийшов на кордони Ізраїлю. США, Ізраїль, КСА, ОАЕ, Йорданія, Бахрейн і Єгипет прагнуть не допустити цього.

Конфлікт у Ємені є ще одним опосередкованим фронтом у геополітичному суперництві між Іраном і Саудівською Аравією. Шийтсько-сунітський поділ робить протистояння схожим на релігійне, але це більшою мірою політичний і геополітичний конфлікт. КСА очолює міжнародну коаліцію, яка підтримує формального президента Абд Раббу Мансур Хаді, у той час як ІРІ підтримує шийтський повстанський рух Хуті.

У Ємені наявний розрив у розвитку між індустріальним півднем (де живе приблизно 20% усього населення) і архаїчною північчю. Розрив так і не був подоланий. «Арабська весна» в Ємені практично відразу перейшла від стадії соціальних протестів міського населення до міжплемінних, внутрішньоплемінних і кланових конфліктів. Хусити з їх архаїкою, а також племінні шейхи швидко перевели конфлікт у стадію громадянської війни. Союз колишнього президента Алі Абдалли Салеха з хуситами був логічний у тому плані, що дозволяв йому хоч якось контролювати найбільш архаїчну силу Ємену. 04 грудня 2017 р. А.А. Салех був убитий. Союз хуситського шийтського руху без А.А. Салеха має обмежені перспективи [12].

Ситуація в Ємені залишається надзвичайно складною: 21 млн осіб потребує гуманітарної допомоги, за приблизними оцінками, кількість випадків холери сягнула 1 млн, 17 млн осіб мають продовольчу небезпеку, 7 млн – на межі голоду [13].

25 березня 2018 р. у третю річницю початку бойових дій «аравійської коаліції» на чолі з КСА

хусити запустили в напрямі Ер-Ріяду сім ракет. І хоча всі ракети були перехоплені американською системою ПРО «Patriot», операторами якої були американські військові фахівці, усе ж загальний підсумок цього нападу був негативним, оскільки перехоплення й знищення ракет було здійснене вже в повітряному просторі над Ер-Ріядом [14].

Перешкодою на шляху до мирного врегулювання єменської кризи є розбіжності між КСА й ОАЕ щодо майбутнього державного устрою Ємену, а також щодо єменських політичних сил і племінних кланів, яким вони хочуть формально передати владу в країні. Ер-Ріяд робить ставку на умовно «законного» президента Ємену А.М. Хаді та партію «Іслах» і прагне зберегти в майбутньому унітарний державний устрій Ємену. Абу-Дабі просуває до влади як на півночі, так і на півдні Ємену клан экс-президента А.А. Салеха. При цьому як КСА, так і ОАЕ в ході таємних переговорів намагаються перетягнути на свій бік хуситів, оскільки повністю ігнорувати їх неможливо, тому що вони контролюють більшу частину території Ємену [14].

На сході Ємен межує із Султанатом Оман. Султанат Оман проводить умілу політику балансування між Іраном і західними союзниками, а також між Іраном і Саудівською Аравією, РСАДПЗ. Хоча зв'язки з ключовими міжнародними союзниками – США і Великобританією – є міцними, Оман також прагне зберегти відносини з Іраном. Прикладом цього є важлива посередницька роль, яку Оман зіграв між США й Іраном у період підписання проміжної угоди щодо врегулювання ядерного досє між Іраном і «5+1». Також у листопаді 2014 р. в Омані проходила дводенна зустріч і переговори на вищому рівні між Іраном, США і ЄС напередодні закінчення терміну щодо прийняття рішення стосовно іранської ядерної програми. Поглиблення й зміцнення економічних зв'язків з Іраном може призвести до напруження у відносинах із Саудівською Аравією. Однак Оман намагається вибудувати таку лінію взаємин з Іраном, щоб не допустити погіршення відносин зі своїм сусідом-партнером по РСАДПЗ – Саудівською Аравією, зокрема й у рамках допомоги в розмірі 10 млрд дол. США, обіцяної Султанату з боку РСАДПЗ у 2011 р. (упродовж 10 років) [15, с. 15–16].

Щодо збройного протистояння в Ємені Оман зайняв позицію «активного нейтралітету». З одного боку, Султанат формально підтримує правомірність рішення про проведення військової операції в Ємені силами коаліції на чолі із Сау-

дівською Аравією, а з іншого – утримується від військової участі в ній [15, с. 15–16].

Важливу роль у Перській затоці відіграє Республіка Ірак. Територію Іраку очистили від терористів «Ісламської держави» (за винятком декількох сунітських провінцій). Пройдена найгостріша точка протистояння курдів і арабів (2017 р.) під час літнього референдуму про незалежність Іракського Курдистану (хоча ще є багато невирішених питань у відносинах між урядом Іраку і владою курдської автономії в Іраку). Велика частина території країни лежить у руїнах і потребує суттєвого відновлення та реконструкції.

У грудні 2017 р. у Кувейті відбулася триденна міжнародна конференція з надання донорської допомоги Іраку в ліквідації тих наслідків, до яких призвела війна з «Ісламською державою». Рекс Тіллерсон – державний секретар США (1 лютого 2017 р. – 31 березня 2018 р.) – узяв участь у конференції й зазначив, що США підтримує об'єднаний, демократичний, федеральний, процвітаючий Ірак і стабільний життєздатний Іракський Курдистан як частину Іракської держави. 13 грудня 2017 р. американська сторона й міністерство фінансів Іраку підписали тримільярдний меморандум про розуміння, що закладає базу для майбутньої співпраці в ключових секторах іракської економіки [16]. У цілому США залишаються країною, яка інвестує найбільше коштів у відновлення Іраку – близько 6 млрд дол. США [17]. На думку американського дипломата (колишнього посла США в Іраку й Туреччині), спеціаліста з близькосхідної політики Дж.Ф. Джеффри, США мають скеровувати міжнародні зусилля в напрямі інтегрування Іраку назад у регіональне й світове співтовариство, включаючи відбудову й підтримку в енергетичному секторі. Метою повинне стати досягнення відродження Іраку, схожого не на «Близькосхідний Західний Берлін», а на Фінляндію, що не дозволить ні Ірану, ні США безпосередньо впливати на країну [18].

Дж. Ф. Джеффри зазначає, що Ірак має багато причин протистояти іранському впливу. Зокрема, після затяжної війни країна не бажає вступати в черговий конфлікт (наприклад, як Ліван з ініціативи Ірану); відносини з ІРІ будуть стримувати відносини та торгівлю із КСА й іншими сусідами, зокрема їх інвестиції до Іраку. Іран є конкурентом на ринку нафти, газу й нафтохімічного експорту. Також важливе значення має релігійний чинник. Зокрема, в Іраку є відомі шіїтські духовні школи та паломницькі міста, які можуть зазнати іранського впливу [19].

У цілому Багдад заявив, що для ліквідації наслідків війни потрібно близько 80 млрд дол. США. Упродовж роботи міжнародної конференції в Кувейті (більше 25 учасників – різних країн і організацій) було зібрано близько 30 млрд дол. США (кредити, гранти, інвестиційні проекти). Найбільше на відбудову Іраку виділили його сусіди: Саудівська Аравія – 1,5 млрд дол. США., Кувейт – 2 млрд дол. США., Туреччина – 5 млрд дол. США., Катар – 1 млрд дол. США., ОАЕ – 5,5 млрд дол. США. Головні завдання, на які будуть спрямовуватися інвестиції, – це повернення іракських біженців і реалізація плану відновлення. За час війни на території Іраку було переміщено близько 5,7 млн осіб, із яких 3 млн вже повернулися додому, однак близько 2,6 млн залишаються жити в спеціальних таборах. 70% іракських дітей пропустили як мінімум 1 рік навчання в школі [17].

12 травня 2018 р. в Іраку відбулися парламентські вибори. Явка склала 44,5% виборців. Традиційна боротьба за владу точилася між трьома впливовими релігійними й етнічними силами: шіїтською більшістю, сунітською меншістю й курдами. На виборах переміг, набравши найбільше голосів виборців, альянс «Ас-Сайрун» (Альянс революціонерів за реформи), який очолює Муктада ас-Садр. На другому місці – проіранський альянс «Fatah» («Завоювання»). Альянс нинішнього прем'єр-міністра Іраку Хайдера аль-Абаді «Nasr» («Перемога») посів третє місце. Курдські партії на виборах не виступили єдиним фронтом. Після оприлюднення попередніх підсумків виборів шість курдських партій заявили, що не визнають результати, вимагаючи перерахунку голосів. Перемога Муктада ас-Садра може розпочати період реформ і виходу країни з багаторічної кризи. Тепер триватимуть переговори та консультації щодо формування коаліційного уряду Іраку, оскільки жоден із переможців не сформував більшості [20].

Важливу роль у регіоні відіграє РСАДПЗ. Однак на сучасному етапі організація переживає складні часи, доказом чого також став 38-й саміт (5 грудня 2017 р.).

Блокада Катару поставила Раду співробітництва на межу розпаду. За більш ніж рік блокади Саудівська Аравія, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати й Бахрейн так і не змогли домогтися не те що капітуляції, а й навіть відступу Катару від займаних позицій, навпаки, останній зумів помітно посилити відцентрові сили в цій структурі й фактично розколов її на три табори. Перший табір – КСА, ОАЕ і Бахрейн. Ці три країни

звинуватили Катар у «підтримці тероризму» й «дружніх зв'язках» з Іраном, використовуючи при цьому погрози, санкції й інші форми тиску. Друга група, до якої увійшли Оман і Кувейт, зайняла нейтральну позицію, але виражає свою стурбованість із приводу можливих наслідків атаки на Катар. І, нарешті, сам Катар, відповідно якого на відкритий тиск стало активне зміцнення відносин із Туреччиною й Іраном [21].

Напередодні саміту гостро стояло питання про доцільність його проведення й навіть перенесення на невизначений час. Емір Кувейту шейх Сабах аль-Ахмед аль-Джабер ас-Сабах, головний посередник у спробах примирити протиборчі сторони й господар майбутнього саміту, доклав зусиль, щоб саміт усе-таки відбувся. 38-й саміт фактично «заморозив кризу» з Катаром і не допустив подальшого погіршення відносин між різними угрупованнями всередині РСАДПЗ [21].

Важливою подією під час саміту стало створення «Саудівсько-Еміратської Координаційної Ради», органу співробітництва між двома країнами, створеного окремо від РСАДПЗ. У березні 2018 р. Вашингтон анонсував плани про започаткування регулярних зустрічей між радниками з національної безпеки між трьома країнами для розвитку регіональної безпеки. Це рішення безпосередньо пов'язане зі створенням Ради [22]. 6 червня 2018 р. в Ер-Ріяді відбулося перше засідання спільного комітету двох країн. Співробітництво передбачене в сферах економіки, політики, гуманітарного розвитку, військової справи та безпеки. Також 6 червня була оприлюднена спільна саудівсько-еміратська стратегія щодо співпраці двох країн у зазначених вище сферах, зокрема заплановано впродовж 5 років реалізувати 44 спільних проекти [23].

Найближчим часом існування РСАДПЗ буде переведене в режим «замороженого» стану, за якого можливі два варіанти: активізація діяльності в разі сприятливого для КСА й ОАЕ результату нинішньої блокади Катару або розпуск організації й формування нового альянсу з низки країн, близьких до Саудівської Аравії й Об'єднаних Арабських Еміратів [21].

США зацікавлені в збереженні РСАДПЗ. Функціонування організації є вкрай важливим для інтересів США в регіоні Перської затоки. Дослідниця з Вашингтонського інституту близькосхідної політики Л. Богардт висловила думку, що Вашингтону слід докласти значних зусиль у напрямі проведення переговорів із кожним із членів організації окремо задля їх переко-

нання в тому, що трансформація «холодної війни» з Катаром у «холодний мир» відповідає їх інтересам [22].

Висновки. Проблема мирного співіснування та безпеки країн Перської затоки є однією з найважливіших у системі міжнародних відносин сучасності. Регіон має високий рівень конфліктного потенціалу, що пов'язано з наявністю цілого спектра міждержавних і внутрішньодержавних суперечностей. Політичні, військові конфлікти, терористичні акти в цьому регіоні відразу мають наслідки для світової спільноти, насамперед для її енергетичної, економічної системи. Проблема полягає в тому, що на зміну одним конфліктам приходять інші, і ситуація в регіоні залишається напруженою й нестабільною.

Перська затока – це стратегічний нафто- і газовидобувний регіон. Провідні держави світу під гаслами збереження миру та стабільності в регіоні захищають передусім свої власні інтереси. Однак навряд чи в регіоні може запанувати мир за військової присутності іноземних контингентів, насамперед США. Сполучені Штати Америки здійснюють потужний вплив на трансформаційні процеси в регіоні, оскільки займають домінуюче положення в поліцентричній системі міжнародних відносин. Американська сторона продає озброєння й військову техніку країнам регіону на сотні мільярдів доларів, збагачуючи при цьому свою економіку. Але нарощування військового потенціалу однією з регіональних держав сприймається сусідами як загроза їхній безпеці й призводить до аналогічних дій, що сприяє накопиченню величезної кількості військової техніки й зброї в регіоні. У цьому контексті співробітництво та створення ефективної системи регіональної безпеки в Перській затоці є нагальною потребою

для подальшого розвитку й стабільності регіону в цілому.

Регіональну систему безпеки неможливо побудувати без відмови від конфронтаційного мислення у відносинах між державами Перської затоки. Лише бажання до мирного співіснування та добросусідства, відмова від гонки озброєнь, зменшення впливу й ролі провідних держав світу (зокрема США), особливо в питаннях безпеки в регіоні, досягнення політичних угод (двосторонні та багатосторонні зобов'язання країн регіону) і врахування інтересів національної, регіональної та міжнародної безпеки може стати запорукою для створення дієвої системи безпеки. Важливим є факт залучення всіх сторін до вирішення конфліктів, тобто унеможливлення виключення когось із учасників.

Необхідною умовою має стати повага до суверенітету та територіальної цілісності, відмова від застосування сили чи загрози сили, вирішення всіх спірних питань виключно за допомогою переговорів, урегулювання конфліктів шляхом політико-дипломатичних методів, зокрема зазначених у документах ООН, урахування норми міжнародного права. ООН повинна бути гарантом безпеки Перської затоки.

Регіональна система безпеки (за умови залучення всіх держав регіону) зможе вирішувати територіальні, економічні, релігійні, етнічні й інші конфлікти, протистояти внутрішнім і регіональним загрозам. Важливе значення в системі безпеки Перської затоки має РСАДПЗ, однак на сучасному етапі суперечності між членами організації негативно позначаються на її роботі. Слід зауважити, що безпека Перської затоки також залежить від близькосхідної системи безпеки та врегулювання близькосхідного конфлікту.

Список літератури:

1. Коппель О. Проблема безпеки Перської затоки в 70-ті–90-ті роки: автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02. Київ, 1999. 37 с.
2. Коппель О. Вплив політики США на геополітичну трансформацію Близького Сходу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». Електронне видання Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 5. С. 74–96. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2506/2236 (дата звернення 13.07.2018).
3. Мішин О. Битва титанів: що значить протистояння Ірану з Саудівською Аравією. URL: <https://hromadske.ua/posts/shcho-znachyt-protystoiannia-iranu-z-sauidivskoiu-araviieiu> (дата звернення 13.07.2018).
4. Швед В. Катарский кризис: время испытаний для арабского мира. Арабский мир. URL: <http://arabmir.net/node/5443> (дата звернення 13.07.2018).
5. Henderson S. Qatar Diplomacy: Unraveling a Complicated Crisis. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
6. Riedel B. Muhammad bin Salman's U.S. visit marks 75 years of U.S. – Saudi ties. Brookings Institution. URL: <https://www.brookings.edu> (дата звернення 13.07.2018).

7. Henderson S. Saudi King-in-Waiting Comes to America. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
8. Трамп представив стратегію протидії Ірану. URL: [https://www.unian.ua/world/2187999-tramp-predstaviv-strategiyu-protidiji-iranu.html](https://www.unian.ua/world/2187999-trump-predstaviv-strategiyu-protidiji-iranu.html) (дата звернення 13.07.2018).
9. Lake E. Don't Blow UP The Iran Deal. Trump's Strategy Is Working. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-03-28/trump-and-the-iran-deal-the-u-s-strategy-is-working> (дата звернення 13.07.2018).
10. Саудівська Аравія відкрила ісламський саміт проти тероризму. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28877706.html> (дата звернення 13.07.2018).
11. Волохов В. Іран: деякі причини і можливі наслідки народного бунту. Борисфен Інтел. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/01-15-iran/> (дата звернення 13.07.2018).
12. Орлов А. События в Йемене: новый предлог для конфликта с Ираном? Новое Восточное Обозрение. URL: <https://ru.journal-neo.org/2017/12/10/soby-tiya-v-jemene-novy-j-predlog-dlya-konflikta-s-iranom/> (дата звернення 13.07.2018).
13. Cattler D. A Survey of the Near East: Implications for U.S. National Security. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
14. Волович О. Близький Схід та Північна Африка. Аналітичний огляд 03/2018. Борисфен Інтел. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/mena18_03/ (дата звернення 13.07.2018).
15. Фазельянова Г. Между процветанием и нищетой: Оман и его соседи. Восточная аналитика. 2015. Выпуск 2. С. 7–16.
16. Швед В. Ближневосточное турне Государственного секретаря США: цели и результаты. Арабский мир. URL: <http://arabmir.net/node/6032> (дата звернення 13.07.2018).
17. Zittle A., Culbertson Sh., Batt G., Wahab B. Rebuilding Iraq: The U.S. – Gulf Role. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
18. Jeffrey J. U.S. Policy and Strategy in the Middle East. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
19. Jeffrey J., Knights M. How Iraqi Sovereignty Supports U.S. National Interests. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
20. Волохов В. Ірак: битва альянсів. Борисфен Інтел. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/05_18_Iraq/ (дата звернення 13.07.2018).
21. Швед В. Что продемонстрировал последний саммит Совета сотрудничества арабских держав Залива? Арабский мир. URL: <http://arabmir.net/node/5801> (дата звернення 13.07.2018).
22. Boghardt L. Charting a New Course on the Gulf Rift. The Washington Institute for Near East Policy. URL: www.washingtoninstitute.org (дата звернення 13.07.2018).
23. Henderson S. New Arab Gulf council reflects shift in strategy, leadership. The Hill. URL: thehill.com/opinion/international/391431-new-arab-gulf-council-reflects-shift-in-strategy-leadership (дата звернення 13.07.2018).

ПРОБЛЕМА БЕЗОПАСНОСТИ СТРАН ПЕРСИДСКОГО ЗАЛИВА: КОНФЛИКТЫ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

В статье сделана попытка рассмотреть противоречия и конфликты между странами Персидского залива в начале XXI века. В связи с этим исследованы различные аспекты и значение ирано-саудовского противостояния в регионе. Рассмотрены отдельные тенденции и особенности внешней политики США в регионе, в частности в отношении Исламской Республики Иран и Королевства Саудовская Аравия. Подчеркнуто, что США оказывает существенное влияние на развитие событий в Персидском заливе.

Освещены основные тенденции в отношениях Государства Катар со странами ССАГПЗ. Обращается внимание на войну в Республике Йемен. Охарактеризована внешнеполитическая позиция Султаната Оман в контексте развития ситуации в регионе. Проанализировано развитие событий в Республике Ирак в условиях проведения выборов в стране. Исследован вопрос существования ССАГПЗ на современном этапе. Акцентировано внимание на необходимости создания системы региональной безопасности в Персидском заливе, интенсификации диалога по этой проблеме.

Ключевые слова: Персидский залив, ССАГПЗ, США, регион, безопасность, конфликт.

**THE PROBLEM OF THE SECURITY OF THE PERSIAN GULF STATES:
CONFLICTS AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY**

There has been made an attempt to consider contradictions and conflicts between countries of the Persian Gulf at the beginning of the 21st century. In this regard, various aspects and a significance of the Iranian-Saudi contradiction in the region were explored. Some trends and peculiarities of the foreign policy of the USA in the region, in particular concerning the Islamic Republic of Iran and the Kingdom of Saudi Arabia were considered. There has been emphasized that the USA has a significant impact on the development of events in the region.

The main trends in relations between the State of Qatar and countries of the GCC were highlighted. Attention was paid to the war in the Republic of Yemen. The foreign policy position of the Sultanate of Oman in the context of the development of the situation in the region was described. The development of events in the Republic of Iraq under conditions of holding of election in the country was analysed. The issue of an existence of the GCC at the present stage was researched.

There has been accentuated at an urgent need of creating of the regional security system in the Persian Gulf, an intensification of the dialogue on this problem.

Key words: Persian Gulf, GCC, USA, region, security, conflict.